

behoefte van een microfilm, een belangrijke voorwaarde voor de totstandkoming van een *Kritische Gesamtausgabe*.

Bruno Walter

De officiële oprichting van de IGMG volgde op 11 november 1955: Erwin Ratz werd gekozen tot president en Alma Mahler en Bruno Walter werden benoemd tot respectievelijk erelid en erepresident. Ratz (1898-1973) was een leerling van Guido Adler, Arnold Schönberg (vanaf 1917) en Anton Webern (vanaf 1925). Met Schönberg en achttien andere leden van zijn vrienden- en leerlingenkring was hij oprichter van de *Verein für musikalische Privataufführungen* en van 1945 tot zijn dood in 1973 (vanaf 1957 als hoogleraar) doceerde hij vormleer aan de *Akademie/Hochschule für darstellende Kunst* in Wenen. Tot het eerste bestuur van de IGMG behoorden belangrijke persoonlijkheden uit de kunst en de wetenschap onder wie Theodor W. Adorno, Ernst Krenek, Rafael Kubelick, Rudolf Mengelberg, Georg Solti, Eduard Reeser en Donald Mitchell evenals – namens de *Philharmoniker* – de zakelijk leider Helmut Wobisch en bestuursvoorzitter Hermann Obermeyer. Een belangrijk initiatief van de kant van de *Philharmoniker* waren de uitvoeringen van Mahlers Negende symfonie op 2 en 3 mei 1957 onder leiding van Rafael Kubelick, in het kader waarvan ook het artikel *Aufgaben und Ziele der Internationalen Gustav Mahler Gesellschaft* in de tijdschriften van het orkest gepubliceerd werd.

Erwin Ratz

De begintijd van de IGMG viel in een periode waarin Mahlers symfonieën nog met grote aarzeling werden ontvangen. Dat vroeg om een grote inzet van de kant van de IGMG, vooral van de president Erwin Ratz, die in de kern het profiel propageerde van Mahler als *baanbreker voor de nieuwe muziek*. Ratz' voornaamste doel was tweeledig: als eerste de analytische studie van Mahlers muziek, sterk gekleurd door het denken van Schönberg; als tweede de totstandkoming van een kritische *Gesamtausgabe*. Pas die tekstkritische uitgave zou een solide wetenschappelijke bestudering en een grondige verantwoorde uitvoering van Mahlers oeuvre kunnen waarborgen. In veel mindere mate hield Ratz zich bezig met Mahlers biografie, een project dat vooral ter hand werd genomen door Henry-Louis de La Grange, Donald Mitchell en Edward E. Reilly. Deze zwaartepunten van de IGMG evenals de wens tot toename van het aantal uitvoeringen en daarmee een grotere populariteit van Mahler vonden hun neerslag in de statuten van de IGMG: prioriteit had de *Verspreiding van het werk van Gustav Mahler door middel van uitvoeringen, de productie van langspeelplaten en andere geluidsdragers, door het initiatief tot en ondersteuning van wetenschappelijk werk, door contacten met omroepen en door voordrachten*. Daarbij streefde men ernaar *een alomvattende documentatie van bronnen en literatuur aan te leggen* naar het voorbeeld van het Beethoven-archief in Bonn, plus een Mahler-bibliotheek te vestigen waarin belangrijke onderzoeksresultaten met betrekking tot Mahler gepubliceerd zouden worden. Tenslotte werd het plan opgesteld de werkplekken van Mahler, in het bijzonder zijn *componeerhuisjes* te behouden en voor een geïnteresseerd publiek toegankelijk te maken. Dit alles kostte veel tijd en energie en vroeg om financiële ondersteuning die in de beginjaren alleen kon komen van de oprichters, bestuursleden en leden van de IGMG, maar daarna ook van subsidies, het ministerie van Kunst en Onderwijs en van de Cultuurraad van de stad Wenen. Tegelijk streefde men naar een internationalisering van het Mahler-onderzoek door middel van Mahler-verenigingen in het buitenland, waarbij

de oprichting van de Nederlandse Mahlerstichting grote betekenis had.

De genoemde doelstellingen leidden binnen twee jaar na oprichting van de IGMG reeds tot een omvangrijk archief van manuscripten en van door Mahler gecorrigeerde partituren, een archief met geluidsdragers plus een bibliotheek van circa 1500 titels. Ratz' initiatief tot het kweken van een publiekelijk bewustzijn van Mahlers muziek bleek ook uit het schenken van de Gouden Mahler-medaille voor bijzondere muzikale verdiensten aan dirigenten als Carl Schuricht en Eduard van Beinum. Opnamen van omroepen van de Zesde en de Zevende symfonie uit de late jaren vijftig waren een belangrijke stap op weg naar het jubileumjaar 1960, Mahlers honderdste geboortejaar.

Het jubileumjaar 1960 en de uitwerking ervan

Zonder enige twijfel vormde dit jaar het beslissende keerpunt in de tot dan toe veel eerder gereserveerde Mahler-receptie en dit op meerdere manieren. Grote betekenis voor de wetenschappelijke studie naar Mahler had de monografie *Mahler. Eine musikalische Physiognomik* van Theodor W. Adorno die in 1960 verscheen. Een omvangrijke tentoonstelling in de Wiener Secession, *Gustav Mahler und seine Zeit*, stelde een breed publiek in staat leven, werk en culturele omgeving van Mahlers muziek beter te leren kennen. Ook het aantal uitvoeringen steeg aanzienlijk, geheel in de geest van de door de IGMG nagestreefde verspreiding van Mahlers kunst. Bijzondere betekenis voor de IGMG was de publicatie van het eerste deel van de *Kritische Gesamtausgabe*: de Zevende symfonie bij uitgeverij Bote & Bock, waarin de eerste uitgave van de symfonie uit 1908 op niet minder dan 800 plaatsen was gecorrigeerd. Dit was het begin van een continue arbeid. In de daaropvolgende jaren verschenen niet minder dan vijf nieuwe delen: de symfonieën vier, zes en vijf, het Adagio uit de Tiende plus *Das Lied von der Erde*.

De jaren zestig brachten ook een fundamentele wisseling der generaties: de dood van Bruno Walter (1962), Alma Mahler (1964) en Theodor W. Adorno (1969) vormde een markante cesuur, die echter geen afbreuk deed aan het voorgenomen doel van de IGMG: een verdere publieke verspreiding van Mahlers oeuvre. Voor zijn opname van alle symfonieën van Mahler (1967) ontving Leonard Bernstein de Gouden Mahler-medaille. Op wetenschappelijk gebied betekende de studie van Kurt Blaukopf *Gustav Mahler oder der Zeitgenosse der Zukunft* uit 1969 een belangrijke vooruitgang.

De jaren zeventig: Gottfried von Einem als nieuwe president plus een nieuw onderkomen

De vermoedelijk meest ingrijpende gebeurtenis in het daaropvolgende decennium was de dood van Erwin Ratz (1973), waardoor de IGMG in een ernstige crisis belandde. Dat deze werd overwonnen, is vooral te danken aan drie personen: Karl Heinz Füssl die de nieuwe leider werd van de *Gesamtausgabe*, Kurt Blaukopf die de leiding op zich nam van het archief en de daarop gebaseerde wetenschappelijke teksten en tenslotte de internationaal bekende componist Gottfried von Einem die achttien jaar lang president zou zijn van de IGMG.

Een belangrijke en hoogst noodzakelijke verandering van het onderkomen van de IGMG kwam in de herfst van 1975. De aanschaf van een woning aan de Wiedner Gürtel 6 in het vierde Wiener Gemeindebezirk stelde de IGMG in staat een adequaat onderkomen te vinden voor de gegroeide internationalisering van de activiteiten. Hier zij met

Karl Heinz Füssl

name vermeld de sinds 1976 in het Duits en Engels door de IGMG uitgebrachte *Nachrichten zur Mahler-Forschung*. Op dit moment zijn 75 titels van dit vakblad beschikbaar.

Daarnaast werd op initiatief van Kurt Blaukopf een nieuwe reeks publicaties opgezet (*Bibliothek der Internationalen Gustav Mahler Gesellschaft*) met als eerste twee delen de monografie *Gustav Mahler und Guido Adler* (1978) van Edward R. Reilly en de brievenuitgave *Mahler und Holland* (1980) van Eduard Reeser. Na een lange onderbreking als gevolg van financiële problemen kon de reeks in 2013 worden voortgezet met Andreas Michaleks verhandeling ... *schreiben sie Mahler keinen dummen Briefe...*, *Gustav Mahler und Rosa Papier*. Verder verscheen Kurt Blaukopfs biografie in documenten, waarin talrijke brieven, documenten evenals 365 afbeeldingen voor het eerst gepubliceerd werden.

Ook in financieel opzicht waren de jaren zeventig een gunstige tijd. Voor een deel kwamen de gelden van de *Gustav Mahler Denkmal Verein, aanvankelijk bestemd voor een niet gerealiseerd herdenkingsteken*, ten goede van de IGMG. Bijzondere vermelding verdienen Leonard Bernstein en de *Wiener Philharmoniker* die de opbrengst van een uitvoering van de Achtste symfonie in het *Wiener Konzerthaus* schonken aan de IGMG. Dit alles leidde tot een duidelijke intensivering van de activiteiten waarbij niet in de laatste plaats de onderzoeksprojecten van de IGMG een belangrijke rol speelden. In 1979 organiseerde de IGMG samen met de *Österreichischen Gesellschaft für Musik* een internationaal Gustav Mahler Colloquium – het eerste in Wenen georganiseerd over Mahler überhaupt. Slechts enkele maanden later vond in het *Heinrich Heine-Institut* in Düsseldorf een groots opgezette tentoonstelling plaats die was ingericht door Rudolf Stephan.

Kurt en Herta Blaukopf

De jaren 80: de redding van de *Komponierhäuschen*

De talrijke belangrijke impulsen van de jaren zeventig gingen in de jaren tachtig ononderbroken door. In 1980 waren er na twintig jaar al twaalf banden van de *Kritische Gesamtausgabe* verschenen. De eerste uitgave van de briefwisseling tussen Mahler en Richard Strauss, bezorgd door Herta Blaukopf, zorgde voor een belangrijke bron van informatie voor verdere ontwikkelingen op dit gebied. Pionierswerk verrichtte Herta Blaukopf met haar in 1982 verschenen uitgave van *Gustav Mahler, Briefe* (herzien in 1990, waarin 30 extra brieven) dat wij kunnen beschouwen als het belangrijkste compendium van Mahlers omvangrijke correspondentie. Al in haar beginperiode was de IGMG begonnen met het verlenen van eerbetoon aan belangrijke kunstenaressen en kunstenaars, maar daarbij kwamen nu ook die-

genen, die een belangrijke bijdrage hadden geleverd aan het Mahler-onderzoek. Zo kregen Christa Ludwig, Dietrich Fischer-Dieskau, Carlo Maria Giulini, de *Wiener Philharmoniker* alsmede Alice en Franz Strauss de Gouden Mahler-Medaille. Bij de laatsten ging het vooral om hun wezenlijke hulp bij het realiseren van de uitgave van de briefwisseling tussen Mahler en Strauss.

Meer en meer richtte zich de focus van de activiteiten van de IGMG op het in stand houden van Mahlers herdenkingsplaatsen, vooral het *Komponierhäuschen* in Steinbach am Attersee, in Maiernigg aan de Wörthersee en in Toblach, waarvan het onderhoud uiterst gecompliceerd bleek te zijn. Pas na langdurig en deels ook taai onderhandelen

gelukte het om deze drie plaatsen, die van wezenlijk belang zijn (geweest) voor Mahlers compositorisch oeuvre, onder monumentenzorg te plaatsen en ze als herinneringsplek aan een van de belangrijkste componisten uit de periode rond 1900 te waarborgen. In oktober 1981 werd er allereerst een plaquette aangebrachte bij Mahlers Weense woning in de Auerbachstrasse 2 (3. Bezirk). Op 4 mei 1985 volgde de plechtige opening van het *Komponierhäuschen* in Steinbach, waarbinnen een documentaire tentoonstelling, samengesteld uit bestanden van de IGMG, werd ingericht. Reeds een jaar later, op 7 juli 1986, kon het *Komponierhäuschen* in Maiernigg worden geopend en tot slot in 1992 het huisje in Toblach, waar Mahler *Das Lied von der Erde*, de Negende en de onvoltooide Tiende Symfonie componeerde. In 1981 richtte een comité de jaarlijks te houden *Gustav Mahler Musikwochen* op, die als uitgangspunt hebben gediend voor vele gelijkkluidende initiatieven in de hele wereld. Sinds 1991 vinden de *Musikwochen* plaats in het *Kulturzentrum Grand Hotel Toblach*. Zij omvatten zowel orkest- als kamermuziekconcerten, tentoonstellingen en wetenschappelijke bijeenkomsten. In 2021 werd onder leiding van Federico Celetini het *Gustav Mahler Research Center* opgericht, een samenwerkingsproject tussen de *Stichting Euregio-Kulturzentrum Gustav Mahler Toblach-Dolomiten* en het *Institut für Musikwissenschaft* van de universiteit van Innsbruck.

De jaren 90: op weg naar een digitaal archief

De beginjaren 90 staan in het teken van ingrijpende veranderingen c.q. cesuren voor de IGMG. Gottfried von Einem, sinds 1973 president van de IGMG, legde om gezondheidsredenen in 1991 zijn functie neer. Tot zijn opvolger werd benoemd de toenmalige vicevoorzitter en algemeen secretaris van de *Wiener Symphoniker* Rainer Bischof, die zijn functie tot in 2015 vervulde. Al een jaar later, 1992, ontstond er door de onverwachte dood van Karl Heinz Füssl een volgende cesuur. Als nieuwe leider van de *Gesamtausgabe* volgde Reinhold Kubik hem op, met als belangrijkste uitgaven van dit decennium de driedelige *Urfassung* van *Das Lied von der Erde* (1997-gerevideerd in 2011), de Wunderhornlieder voor zangstem en piano (1993, nieuwe uitgave 2008) alsmede de versie voor zangstem en orkest (1998, nieuwe uitgave 2010). Ter gelegenheid van het 100-jarig jubileum van Mahlers benoeming tot directeur van de Weense hofopera vond er in 1997 een omvangrijke tentoonstelling plaats *Die Ära Gustav Mahler*, samengesteld en verzorgd door de IGMG en het Theatermuseum.

Rainer Bischof

In de jaren 1994/95 brak voor de IGMG de fase van de digitalisatie aan. Langzamerhand werden de bestanden van de bibliotheek en het archief in elektronische vorm toegankelijk gemaakt en werd door Frank Fanning een website voor de IGMG gemaakt. Van 2001 tot 2022 verbreedde en moderniseerde Fanning deze website (<https://gustavmahler.org>) en werd hem voor zijn verdiensten in 2022 door de IGMG de gouden Mahler-medaille toegekend.

De jaren vanaf 2000: een *Neue Kritische Gesamtausgabe* en nieuwe wetenschappelijk inzichten

De filologische standaarden voor kritische complete edities zijn sinds het verschijnen van het eerste deel van de Zevende Symfonie (1960) wezenlijk veranderd.

Ging het in de beginperiode erom, snel een enigszins betrouwbare tekstbasis te vervaardigen (met doorgaans zeer summier gehouden revisieberichten), nu komen er in de recentere delen onmiskenbaar preciezere en omvangrijkere bronnenvergelijkingen als basis van de editie voor. Dit heeft de totstandkoming van een *Neue Kritische Ge-*

Reinhold Kubik

samtausgabe (NKA) noodzakelijk gemaakt, die zich van de vroegere delen onderscheidt door een nieuw tot stand gebrachte notendruk, de vervaardiging van nieuw opvoeringsmateriaal alsook door uitvoerige begeleidingsteksten. Tot 2010 verschenen de Tweede Symfonie, de Zesde Symfonie, gevolgd door de Zevende Symfonie (2012) en de herziene uitgave van de *Wunderhornlieder* in de versies voor piano (2008) en orkest (2010) en de uitgebreide uitgave van de pianoversie van *Das Lied von der Erde* (2012).

In 2012 stopte Reinhold Kubik met de leiding; sindsdien leiden Renate Stark-Voit en Stephen Hefling de *Neue Kritische Gesamtausgabe*. In 2019 ontving het door Stephen Hefling uitgegeven deel met de compositie in symfonievorm *Titan* (een vroege versie van de Eerste Symfonie) de *Best Edition Award*. Eind 2021 werd de nieuwe uitgave van de Vierde Symfonie, uitgegeven door Renate Stark-Voit, voltooid en sindsdien al meerdere keren uitgevoerd. Ook dit deel ontving in april 2022 de *Best Edition Award*. Verdere delen zijn in voorbereiding.

De duidelijke focus van de activiteiten, gericht op de gedenkjaren 2010 (t.g.v. Mahlers 150e geboortedag) en 2011 (t.g.v. Mahlers 100e sterfdag) leidde onder andere tot een omvangrijke tentoonstelling *Leider bleibe ich ein eingefleischter Wiener – Gustav Mahler und Wien* in het Oostenrijkse theatermuseum. Ook in wetenschappelijk opzicht werden nieuwe accenten gelegd. De beide internationale symposia *Musikinstrumente und Musizierpraxis zur Zeit Gustav Mahlers* (in 2007 en 2021 in druk verschenen) openden wezenlijke nieuwe inzichten aangaande het klankbeeld van Mahlers werken tijdens zijn leven en werk.

In 2015 beëindigde Rainer Bischof zijn 24 jaar durende activiteiten als president van de IGMG. Christian Meyer volgde hem op. Tijdens zijn presidentschap viel het jubileumfeest 60 jaar IGMG op 30 oktober 2015 in de Glazen Zaal van de *Musikverein*, dat met name door de artistieke inbreng van Thomas Hampson en door de medewerking van de *Wiener Virtuosen* werd gekenmerkt. *Kammersänger* Thomas Hampson, aan wie de IGMG doorslaggevende steun en impulsen te danken heeft, was tot 2019 vicepresident van de IGMG en is sindsdien artistiek adviseur van het bestuur.

Wolfgang Partsch

Tijdens de algemene vergadering van 28 juni 2019 werd een nieuw bestuur gekozen, met Peter Revers als voorzitter en Barbara Boisits als vicevoorzitter. Na de bestuursverkiezing van 2023 nam Christian Utz het voorzitterschap over, Peters het vicevoorzitterschap en Barbara Boisits werd penningmeester. De overige leden van het huidige bestuur zijn Thomas Glaser (secretaris), Morten Solvik, Meike Wilfing-Albrecht, Stephen Hefling, Renate Stark-Voit, Frederico Cellstini, alsmede Alexander Steinberger, tweede violist en vicevoorzitter van de *Wiener Philharmoniker*. Substantiële initiatieven van de laatste jaren omvatten de fundamentele vernieuwing van de website van de IGMG en het opzetten van een digitaal register van de werken van Gustav Mahler (GMW) op basis van de in de *Digital Humanities*

ontwikkelde methodes als samenwerkingsproject van de IGMG met de Oostenrijkse Academie voor Wetenschappen en de universiteit van Innsbruck (*Mahler Online*). Het borgen en digitaliseren van de archiefbestanden van het IGMG vormen een verder zwaartepunt van de huidige activiteiten. Daarnaast werd de betekenis van de *Wiener Philharmoniker* in verband met de leidinggevende instellingen van de IGMG in de laat-

ste jaren duidelijk versterkt. Naast Alexander Steinberger kon de IGMG de cellist Bernhard Hedenborg als penningmeester en de gepensioneerde solocellist Franz Bartolomey als lid van de Raad van Advies aantrekken. Daarvoor waren Clemens Hellsberg en Wernel Resel al vele jaren als accountant actief geweest.

Met de oprichting van het Wetenschappelijk Centrum Gustav Mahler aan de *Universität für Musik und darstellende Kunst Wien* werd – naast de continue samenwerking met het *Gustav Mahler Research Centre* – een verdere belangrijke samenwerking geïnitieerd en in juni 2022 met een groot opgezet Internationaal Symposium *Voices of History – History of Voices* ingewijd, waarbij in het bijzonder de focus gelegd werd op het gebied van de interpretatiegeschiedenis. Ook in dit verband werd een nauwe samenwerking met de *Wiener Philharmoniker* aangegaan met de opvoering van Erwin Steins versie voor kamerorkest van Mahlers Vierde Symfonie door de musici van de *Wiener Philharmoniker* onder leiding van de vroegere concertmeester van de eerste violen Josef Hell.

Voor de komende jaren ziet de *Internationale Gustav Mahler Gesellschaft* zich geplaatst voor uitdagingen; naast de technisch veeleisende en tijdrovende onderzoeks- en editieprojecten zijn met name de instandhouding van de huisvesting en een vernieuwing van de technische inrichting van het archief zeer urgent. Voortdurende begrotingskrapte vertraagt echter een realisatie van veel van deze op stapel staande plannen. De inmiddels bijna uitsluitend door lidmaatschapsbijdragen en donaties gefinancierde IGMG (met zeer zuinige jaarlijkse subsidies van de stad Wenen) vereist voorts een grote betrokkenheid van bestuur, adviescollege, sponsors en leden.

Literatuur

- Erich Wolfgang Partsch, *Zur Geschichte der Internationalen Gustav Mahler Gesellschaft*, in: ders. (Hrsg.), *Gustav Mahler: Werk und Wirken. Vierzig Jahre Internationale Gustav Mahler Gesellschaft*, Wien 1996, 11–33.
- Reinhold Kubik, *The History of the International Gustav Mahler Society in Vienna and the Complete Critical Edition*, in: Jeremy Barham (Hrsg.), *The Cambridge Companion to Mahler*, Cambridge 2007, 217–225.

Geschreven januari 2023 en geactualiseerd november 2023
 Nederlandse vertaling: redactie Gustav Mahler Magazine